

УДК 340.12:346.1:346.5

**ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ
ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА, ЦИФРОВОЇ
ЕКОНОМІКИ ТА ДЕРЖАВИ**

Вінник О. М.,

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, головний науковий співробітник відділу правового забезпечення ринкової економіки Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України (Київ)

Стаття присвячена проблемам взаємодії громадянського суспільства, цифрової економіки та держави в сучасний період стрімкого розвитку цифрових технологій, що створюють значні можливості для всіх учасників суспільного (в т.ч. економічного) життя. Проте зловживання таким технологіями становить небезпеку і для громадянського суспільства, і для економіки, і для держави, і для пересічних громадян. Відтак, завданням держави є правове забезпечення розвитку інститутів громадянського суспільства, соціального підприємництва, цивілізованого і загальнодоступного використання цифрових технологій, з одного боку, а з іншого – створення бар'єрів для недобросовісного їх використання. З свого боку, громадянське суспільство сприятиме успішному використанню цього складного завдання соціальною відповідальністю підприємництва, участю його інститутів в проектах державно-приватного партнерства у сфері інформаційно-цифрового забезпечення функціонування усіх сфер суспільного життя, включно зі сферою господарювання, що набуває рис цифрової економіки. На підставі аналізу актів законодавства щодо розвитку інформаційної сфери, громадянського суспільства та цифрової економіки визначаються напрями взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства щодо вирішення вищезгаданих завдань.

Ключові слова: громадянське суспільство; інформаційне суспільство; інформаційно-комунікаційні технології; цифрова економіка; вдосконалення правового регулювання.

Одними з ключових ознак сучасного суспільного життя є розвиток інститутів громадянського суспільства та цифрових технологій, що породили такі явища, як цифрова (електронна) економіка та електронний бізнес. З

першого погляду, безпосередній зв'язок і взаємодію між ними та громадянським суспільством важко прослідкувати, проте він існує і, більш того, є багатограним.

На жаль, важко знайти праці, присвячені правовим аспектам такого взаємозв'язку, що можна пояснити стрімким розвитком відносин цифрової економіки, хоча чимало робіт (переважно, статей та тез конференцій) щодо окремих правових проблем (а) *громадянського суспільства* (ролі в ньому інформації [1] та приватного права [2], становлення його інститутів [3] та їхньої інформаційної безпеки [4], взаємовідносин з державою [5], політико-правові аспекти [6] та ін.), (б) *цифрової економіки* (її правового забезпечення в Україні [7] та ЄС [8]), (в) *електронного бізнесу* як складової такої економіки [9]. Відтак, метою цієї статті є виявлення механізму взаємодії *громадянського суспільства, цифрової економіки та електронного бізнесу*, а також пов'язаних з цим правових проблем та шляхів їх розв'язання.

Насамперед, варто звернутися до характеристики цих явищ.

Громадянське суспільство – явище настільки складне та багатогранне, що існує чимало його визначень та спроб виявлення його «концептуальної сутності» [10]. Тим не менш, більшість аналітиків, ймовірно, погодяться з тезою, що громадянське суспільство є сумою (сукупність) установ, організацій та окремих осіб, що функціонують в сім'ї, державі та на ринку, в яких люди добровільно об'єднуються (приєднуються) для досягнення спільних інтересів [10]. Переважає точка зору, що розглядає громадянське суспільство як сферу, розташовану між державою та ринком – буферну зону, досить сильну, аби стримувати як державу, так і ринок під контролем, заважаючи тим самим кожному з них стати надміру сильним та домінуючим. Громадянське суспільство – це самоорганізація суспільства за межами більш жорстких сфер державної влади та інтересів ринку [10].

Benny D. Setianto вважає, що громадянське суспільство можна визначити трьома характеристиками: по-перше, воно діє в умовах верховенства права; по-друге, знаходиться між державою і ринком, протистоїть їм і водночас перебуває під їх впливом; по-третє, добровільні в громадянському суспільстві домінують асоціативні відносини, а його члени мають різні інтереси, забезпечуючи плюралізм такого суспільства [11].

Не заглиблюючись в аналіз різних (і досить численних) точок зору на громадянське суспільство [10; 11; 12; 13], варто зупинитися на основних його ознаках, що дозволить виявити механізми вищезгаданої взаємодії. За визначенням П. Баренбойма громадянське суспільство є сукупністю суспільних відносин, формальних та неформальних структур, що забезпечують умови політичної діяльності людини, задоволення та реалізацію різноманітних потреб та інтересів особистості, соціальних груп та об'єднань, а розвинуте громадянське суспільство – найважливіша передумова побудови правової держави та її рівноправний партнер [14]. Формування такого суспільства безпосередньо пов'язане з розвитком демократії, ринкової економіки і становленням правової держави [15].

До основних елементів громадянського суспільства відносять різноманітність та рівність всіх форм власності, свободу праці та підприємництва, ідеологічну багатоманітність і свободу інформації, розвинуте самоуправління, цивілізовану правову владу [16; 17]. *Інформаційна система* відіграє істотну роль у функціонуванні такого суспільства [18], яка виконує комунікаційну функцію, забезпечуючи своїх суб'єктів необхідною інформацією для взаємодії [1, с. 50-54; 14]. Вільний доступ до інформації є однією з умов належного функціонування громадянського суспільства [19, с. 647]. В сучасних

умовах це якнайкраще забезпечується через глобальну інформаційну мережу – Інтернет, вільний доступ до якого ще у 2011 році визнано ООН фундаментальним правом людини - *цифровим правом*, що зазначено в Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки [20].

Швидкий обмін інформацією та доступ до неї забезпечують цифрові технології, що якісно змінили сучасне суспільство, яке нерідко іменують *інформаційним* – суспільством, в якому інформація і знання продукуються в єдиному інформаційному просторі та основними ознаками якого є: збільшення ролі інформації і знань в житті суспільства; зростання кількості людей, зайнятих інформаційними технологіями, комунікаціями і виробництвом інформаційних продуктів і послуг, зростання їх частки у валовому внутрішньому продукті; зростання інформатизації та ролі інформаційних технологій в суспільних та господарських відносинах; створення глобального інформаційного простору, який забезпечує: (а) ефективну інформаційну взаємодію людей, (б) їх доступ до світових інформаційних ресурсів і (в) задоволення їхніх потреб щодо інформаційних продуктів і послуг [21]. Інформаційно-комунікаційні/цифрові технології зумовили й зміни в економічному житті та економіці в цілому, яка значною мірою базується на використанні таких технологій, що й зумовило появу терміну *електронна* або *цифрова економіка*. В Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р [22], *електронна економіка* визначається як форма економічних відносин у сфері виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів, робіт і послуг, наданих в електронному вигляді за допомогою цифрових/інформаційно-комунікаційних технологій. При системному державному підході такі технології значно стимулюватимуть розвиток відкритого інформаційного суспільства як одного з істотних факторів розвитку демократії в країні, підвищення продуктивності, економічного зростання, а також підвищення якості життя громадян України [22]. У зазначеному документі підкреслюється позитивний вплив розвитку цифрових технологій (цифровий розвиток) на економіку, бізнес, суспільство та життєдіяльність країни в цілому та основні цілі його (цифрового розвитку) цілі: прискорення економічного зростання та залучення інвестицій; трансформація секторів економіки в конкурентоспроможні та ефективні; технологічна та цифрова модернізація промисловості та створення високотехнологічних виробництв; доступність для громадян переваг та можливостей цифрового світу; реалізація людського ресурсу, розвиток цифрових індустрій та цифрового підприємництва [22].

Отже, і ринкова економіка з вільною і добросовісною конкуренцією, і соціально відповідальне підприємництво як основа такого ринку, й інформаційна система, що дозволяє функціонувати усім сферам суспільного життя та знаходити більш оптимальні шляхи вирішення поточних та нагальних завдань та проблем, тісно пов'язані з громадянським суспільством у різноманітних ракурсах та формах, в т.ч. як умови його ефективного функціонування громадянського суспільства, як його складові (в частині соціально відповідального підприємництва, приватної власності, прав та свобод людини, включно з правом на інформацію, складовою якого є й *цифрові права* - права людини, які дозволяють отримувати доступ, використовувати, створювати та публікувати цифрові носії або отримувати доступ до комп'ютерів, інших електронних пристроїв або мереж зв'язку [23]).

Разом з тим, використання цифрових технологій всупереч інтересам суспільства та/або з порушенням прав та законних інтересів окремих осіб

загрожує як громадянському суспільству, так і цифровій економіці. Це пов'язано із необхідністю вирішення нових проблем, пов'язаних з використанням цифрових технологій, а саме: зростанням кіберзлочинності в умовах збільшення кількості інформаційних систем, які використовують персональні дані; відсутності захищеного обміну ідентифікаційними даними фізичних та юридичних осіб, які обробляються в інформаційних системах державних органів та приватного сектору, незгодженість у виборі ідентифікаторів, відсутність підтвердження ідентифікаційних даних; використанням у системах реєстрації та контролю доступу до інформаційних систем технологічно несумісних механізмів, алгоритмів та протоколів електронної ідентифікації та впізнання [20]. Як зазначається в згаданій Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки, розвиток зручної, безпечної та доступної електронної ідентифікації є головною передумовою для запровадження електронних послуг, електронної комерції та електронної взаємодії учасників економічних взаємовідносин, і, своєю чергою, передбачає необхідність імплементації в Україні норм регламенту ЄС eIDAS (від 23 липня 2014 р. № 910/2014), зокрема запровадження транскордонної електронної ідентифікації, автентифікації та долучення до проектів ЄС [20].

Слід зазначити, що свобода підприємництва як невід'ємна ознака і громадянського суспільства, і ринкової економіки, попри численні переваги, має й низку недоліків (домінування приватних інтересів підприємців, що можуть, об'єднуючись з собі подібними, зосереджувати в своїх руках ринкову владу, порушувати правила конкуренції [24, с. 43]. Проміжним варіантом економічної системи (між ринковою та централізовано керованою) є змішана або соціально орієнтована ринкова економіка, яка поєднує позитивні риси ринку (приватну ініціативу, зокрема) з регулюючим впливом на нього держави з метою гарантування економічних свобод та рівності суб'єктів підприємництва, створення загальних умов, що забезпечують, з одного боку, можливості розвитку особистості, приватної ініціативи, інвестиційну динаміку та конкурентоспроможність, а з іншого боку – соціальну захищеність та функціонування економіки [24, с. 45–46.]. Саме таку економіку мають більшість сучасних розвинених країн [25].

Отже, змішана економіка передбачає взаємодію з державою таких складових громадянського суспільства і ринкової економіки, як бізнес (в частині соціально відповідальної його частини, дрібних підприємців, соціального підприємництва, спрямованого на вирішення соціальних проблем), вільна від зловживань ринкова конкуренція. «Через різного роду організації груп інтересів громадянське суспільство вступає в особливі стосунки з державою. З одного боку, громадянське суспільство бере участь у формуванні і функціонуванні держави відповідно до своїх інтересів і цінностей, утворюючи її природний соціальний фундамент, певним чином утримуючи і здійснюючи контроль над нею. З другого боку, держава бере участь у формуванні і функціонуванні громадянського суспільства, впливаючи на структурування відносин у ньому, здійснюючи регулювання і контроль, захищаючи інтереси громадянського суспільства в цілому і його суб'єктів зокрема – від елементів і структур, що мають антигромадянську спрямованість або які через свою недосконалість можуть хибити на крайнощі. Внаслідок такої взаємодії відбувається взаємопроникнення держави і громадянського суспільства» [26].

Покликанням громадянського суспільства стає відстоювання перед державою безпосередніх інтересів громадян та їх груп, а також права на їх

самоорганізацію. За державою закріплюється роль гаранта захисту загальносуспільного інтересу від егоїзму приватних і групових інтересів, стихійних, спонтанних процесів самоорганізації, обстоювання прав громадян [26]. Приватний інтерес в громадянському суспільстві не суперечить публічному інтересові [27], оскільки суспільне у свідомості громадян домінує над індивідуальним, що дозволяє формувати у них почуття громадянського обов'язку, необхідного для існування громадянського суспільства та відстоювання його членами спільних цілей та інтересів [28].

Громадянське суспільство не включає державні інституції, хоча в рамках своєї судової та регулюючої функції держава підтримує верховенство закону, соціальний порядок та інші істотні компоненти суспільного життя [10]. Однак до структури громадянського суспільства можна включити деякі аспекти правової системи і конкретні закони, що стосуються громадянського суспільства, його інститутів та організацій [10], зокрема, Закон «Про об'єднання громадян» [3; 29], а також акти, спрямовані на розвиток громадянського суспільства, його складових, в т.ч. інформаційної сфери з цифровими правами – як одну з ключових складових і громадянського суспільства, і цифрової економіки. Показовими щодо цього є: Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [30], схвалені Урядом концепції та стратегії: Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки [20], Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні [22], Концепція розвитку електронної демократії в Україні [31], Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 - 2020 роки [32].

Попри відокремленість (автономність) громадянського суспільства та держави, вони перебувають в постійному зв'язку та взаємодії, характер яких залежить від ступеня розвитку демократії. «Відносини між державою і громадянським суспільством можуть носити складний і взаємозаперечний характер. З одного боку, держава покликана реагувати на імпульси, що йдуть від суспільства, і в результаті повинна підпорядковуватися його інтересам, але, з іншого - вона сама намагається розширити свій вплив на суспільство» [33]. Якщо за тоталітарної держави громадянське суспільство протистоїть їй, а головною його функцією є протест проти насилля такої держави [28], то за демократії держава закріплює в актах законодавства основні права та свободи громадян, створює/та підтримує механізми їх реалізації та захисту, співпрацює з інститутами громадянського суспільства (свідченням чого є і відповідні програми [34]). Характерна для громадянського суспільства гармонізація публічних та приватних інтересів притаманна і для правової держави, а одним з механізмів, що збалансовано враховують ці дві категорії інтересів у сфері сучасної соціально-орієнтованої економіки стало державно-приватне партнерство [35], як специфічна (інноваційна для України) форма співпраці їх носіїв – держави та органів місцевого самоврядування, з одного боку, і приватного бізнесу – з іншого. Саме на такій формі співпраці наголошується в Концепції розвитку цифрової економіки [20] та Національній стратегії розвитку громадянського суспільства [32].

Про зв'язок громадянського суспільства з сучасною державою свідчать також:

функції держави щодо здійснення нею державного регулювання та управління у сфері економіки, серед яких: *соціальна* (спрямована на створення соціальних систем захисту суб'єктів права та суспільних благ), *підтримки та забезпечення безпеки підприємництва*, *гуманітарна* (що полягає у формуванні соціальної спрямованості розвитку економіки), *антимонопольна* (передбачає

захист економічної конкуренції – невід’ємної ознаки ринкової економіки та громадянського суспільства), *контрольна* (передбачає державний нагляд та контроль за дотриманням законності в цій сфері) [36, с. 34-36];

основні тенденції державного регулювання та державного управління, в т.ч.: поєднання державного регулювання і саморегулювання; поєднання верховенства права з договірними формами реалізації публічних інтересів [36, с. 52].

Отже, держава взаємодіє з громадянським суспільством та його інститутами, серед яких далеко не останнє місце посідає соціально відповідальне підприємництво. Вони можуть і повинні «виступати як рівноправні суб’єкти соціальної взаємодії» [1, с. 47]. В складних умовах життя суспільства (в т.ч. фінансової кризи) форми співпраці суспільства, держави та бізнесу набувають особливого значення [37].

Власне співпраця (як спільна діяльність двох і більше осіб з метою досягнення спільних цілей, обопільно бажаних результатів) – обов’язкова ознака життя в суспільстві, включно зі сферою господарювання. Остання є яскравим прикладом необхідності оптимального збалансування публічних та приватних інтересів основних учасників господарського життя (держави як його організатора на рівні суспільства та бізнесу, на який спрямована організуюча роль держави як виробників товарів, робіт, послуг і споживачів) [38, с. 38-39, 49]. Однією з форм такої співпраці є державно-приватне партнерство, потенціал якого держава *планує використати* щодо розвитку як громадянського суспільства [32], так і інформаційних технологій в економічній та інших сферах суспільного буття, забезпечення права громадян на інформацію (включно з доступом до Інтернету як ключовим цифровим правом) [20].

Отже, громадянське суспільство, держава і цифрова економіка як результат розвитку цифрових (інформаційно-комунікаційних технологій) перебувають в постійному і досить складному зв’язку: елементами громадянського суспільства є закріплені державою в Конституції права та свободи громадян, в т.ч. права на приватну власність, на підприємництво, на інформацію, на ефективні засоби захисту прав та законних інтересів у разі їх порушення та ін. [39, розділ II], що пов’язує громадянське суспільство з соціально орієнтованою ринковою економікою, яка стрімко набуває ознак цифрової з огляду на поширення використання в ній цифрових технологій та появи електронної форми підприємництва (e-бізнесу), при організації та ведення якого домінує використання таких технологій. Як вище зазначалося, до складу громадянського суспільства можна включити й ту частину правової системи, що спрямована на розвиток його інститутів, прав та свобод громадян, їх об’єднань тощо, а також на попередження та мінімізацію негативних наслідків використання новітніх технологій всупереч інтересів суспільства та/або з порушенням прав та законних інтересів громадян, їх груп та об’єднань. З іншого боку, соціально відповідальне використання технологічних інновацій (зокрема, інформаційно-комунікаційні) сприяють мобілізації громадянського суспільства [1].

Відтак, вдосконалення правового регулювання відносин цифрової економіки, яким опікується держава, сприятиме розвитку громадянського суспільства, а основні його (вдосконалення) напрями накреслено у вищезгаданих актах Уряду щодо розвитку інформаційного та громадського суспільства, цифрової економіки [20; 22; 31; 32], а саме:

- нормативно-правове забезпечення розвитку електронної демократії, соціального підприємництва, використання інформаційно-комунікаційних технологій, соціальному забезпеченню цифрової економіки;

- розширення сфер застосування сучасних моделей державно-приватного партнерства (1) за участю організацій громадянського суспільства; (2) при

впровадження державою масштабних проектів цифрових трансформацій для створення попиту та формування потреб серед громадян до цифровізації;

- прискорений сценарій цифрового розвитку, що передбачає: усунення законодавчих, інституційних, фіскальних та інших перешкод, які заважають розвитку цифрової економіки; впровадження стимулів та мотивацій для заохочення бізнесу та індустрій економіки в цілому до цифровізації; створення та розвиток цифрових інфраструктур як основи використання переваг цифрового світу у повсякденному житті та платформи для досягнення ефективності економіки взагалі; розвиток та поглиблення цифрових компетенцій громадян для забезпечення їх готовності до використання цифрових можливостей; розвиток цифрового підприємництва, створення відповідних інфраструктур для підтримки та розвитку інноваційної діяльності; подолання цифрового розриву шляхом розвитку цифрових інфраструктур, головна мета яких залучення усіх громадян України до використання цифрових можливостей незалежно від свого місцезнаходження чи проживання;

- гармонізація з цифровими ініціативами, Цифровим порядком денним для Європи (DigitalAgendaforEurope [40]) та Єдиним цифровим простором (DigitalSingleMarket [41]);

- попередження та мінімізації наслідків зловживань при використанні інформаційно-комунікаційних технологій, що включають забезпечення інформаційної безпеки, кібербезпеки, захисту персональних даних, недоторканності особистого життя та прав користувачів цифрових технологій, зміцнення та захист довіри у кіберпросторі тощо;

- запровадження використання сучасної термінології у цифровій сфері відповідно до європейських практик;

- розроблення переліку цифрових прав громадян відповідно до зобов'язань України у сфері європейської інтеграції та інших міжнародних зобов'язань, що випливають з участі України у діяльності міжнародних організацій, членом яких є Україна, та подання пропозицій щодо їх впровадження;

- усунення законодавчих, інституційних та інших бар'єрів розвитку цифрової економіки, формування відповідних умов, стимулів, мотивацій, попиту та потреб для використання цифрових технологій бізнесом та громадянами;

- утворення Урядового комітету з питань розвитку цифрової економіки та суспільства.

Провідну роль в правовому забезпеченні відносин і цифрової економіки, і громадянського суспільства міг би стати прийнятий Парламентом нашої держави закон «Про цифрову економіку» або Кодекс цифрової економіки, в якому мають бути кодифіковані ключові положення щодо цифрової економіки, а саме: визначення (а) основних понять цифрової економіки, (б) ключових засад використання електронних ресурсів у цій сфері, (в) суб'єктного складу (суб'єкти е-бізнесу та їх саморегульвні організації, споживачі, уповноважені органи), (г) їх права та обов'язки, механізми захисту прав та законних інтересів, відповідальність за правопорушення у сфері цифрової економіки, наслідки зловживання цифровими правами, особливості розгляду пов'язаних з цим конфліктів/спорів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гетьман І. Розвиток громадянського суспільства в умовах інформаційно-глобалізаційних процесів // Вісник Академії правових наук України. 2011. № 2 (65). С. 46-54.

2. Кузнецова Н. С. Развитие гражданского общества и современное частное право Украины // Ежегодник украинского права: сб. научн. тр. / Отв. за вып. А. В. Петришин. Харьков: Право, 2014. № 6. С. 305-321.
3. Ковальчук В. Проблема становлення правових інститутів громадянського суспільства в контексті прийняття Закону України «Про громадські об'єднання» // Вісник Академії правових наук України, 2012, № 3, с. 24-33.
4. Головка А. А. Інститути громадянського суспільства в системі інформаційної безпеки України // Вісник НТТУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2015, випуск 3/4 (27/28), с. 13-16.
5. Булбенюк С. С. Посткомуністична модернізація України: влада (держава) versus громадянське суспільство // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015, випуск 16, с. 31-35.
6. Гражданское общество: истоки и современность / Научн. ред. проф. И. И. Кальной, доц. И. Н. Лапушанский. 3-е изд. перераб. и доп. СПб: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. 492 с.
7. Вінник О. М. Регулювання відносин у сфері цифрової економіки: проблеми термінології // Підприємництво, господарство і право, 2017, № 11. С. 163-166.
8. Юркевич Т. И. Европейский единый цифровой рынок: основные аспекты регулирования // Інформаційна система та інформаційні технології в сучасній науці: матеріали Всеукр.наук.-практ.конф. (м. Харків, м. Київ, 20 жовтня 2017 р.) / редкол. С.В. Глібко, О. Д. Крупчан, С. А. Бука. Харків: Право, 2017, с. 185-190.
9. Вінник О. Правові засади електронного бізнесу в Україні // Вісник асоціації докторів філософії права України. ІТ право: проблеми і перспективи розвитку в Україні: зб. матеріалів наук.-практ. конференції. Львів, НУ «Львівська політехніка», 2016, с. 162-167.
10. Helmut K. Anheier. How to Measure Civil Society // URL: <http://fathom.lse.ac.uk/features/122552/> (дата звернення 17.02.2018).
11. Somewhere in Between: Conceptualizing Civil Society. By Benny D. Setianto International Journal of Not-for-Profit Law // URL: <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/177/31603.html> (дата звернення 27.02.2018).
12. Civil society // URL: http://www.who.int/social_determinants/themes/civilsociety/en/ (дата звернення 16.02.2018).
13. Civil society // https://en.wikipedia.org/wiki/Civil_society (дата звернення 16.02.2018).
14. Баренбойм П. Правовое государство как партнер гражданского общества // URL: <http://philosophicalclub.ru/content/docs/go/go.html> (дата звернення 12.03.2014 р.).
15. Агафонова Ю. С. Размышления над статьей Н.В. Мотрошиловой «О современном понятии гражданского общества» // URL: <http://novainfo.ru/archive/10/razmyshleniya-nad-statey-nvmotroshilovoy-o-sovremennom-ponyatii-grazhdanskogo-obshchestva> (дата звернення 14.03.2014 р.).
16. Гражданское общество // Юридический словарь. 2000 // URL: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/lower/14116> (дата звернення 12.03.2014 р.).
17. Громадське суспільство та його інститути // URL: <http://aunion.info/uk/gromadske-susp-lstvo-ta-iogo-nstituti> (дата звернення 11.03.2014 р.).

18. *Громадянське суспільство* (поняття, ознаки та різновиди) // А.Д. Машков. Теорія держави та права //URL: http://pidruchniki.com/2015073165784/pravo/gromadyanske_suspilstvo_po_pnyattu_oznaki_riznovidi (дата звернення 11.02.2018).
19. *Шемшученко Ю. С.* Громадянське суспільство // Юридична енциклопедія. 1 том. К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім.. М.П. Бажана, 1998, с. 646-647.
20. *Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р* // URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80/page2> (дата звернення 17.02.2018).
21. *Інформаційне суспільство* // URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B5_%D1%81%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE (дата звернення 14.02.2018)
22. *Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р* // Офіційний вісник України, 2013 р., № 44, ст. 1581.
23. *Digital rights* // URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Digital_rights (дата звернення 24.02.2018).
24. *Рольф Штобер.* Хозяйственно-административное право. Основы и проблемы. Мировая экономика и внутренний рынок. Пер. с нем. М.: ВолтерсКлувер, 2008. 400 с.
25. *Market Economy* // URL: <https://www.investopedia.com/terms/m/marketecconomy.asp> (дата звернення 17.02.2018).
26. *Політологія: Навчально - методичний комплекс: За ред. Ф. М. Кирилюка. К., 2005 р* // URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-2120.html> (дата звернення 01.03.2013).
27. *Журавель В. Н.* Институционализация гражданского общества в современной России как политическая проблема. Автореферат дис...канд.полит.наук. М., 2005 // Научная библиотека диссертаций и авторефератов // URL: <http://www.dissercat.com/content/institutsionalizatsiya-grazhdanskogo-obshchestva-v-sovremennoi-rossii-kak-politicheskaya-pro#ixzz2Ylg5B7Rg> (дата звернення 02.03.2013).
28. *Агранат Д. Л.* Гражданское общество в России: проблемы становления //URL: <http://rikmosgu.ru/students/informatization/Agranat/> (дата звернення 01.03.2013)
29. *Закон від 25 березня 2012 р. «Про громадські об'єднання»* // Офіційний вісник України, 2012, № 30, ст. 1097.
30. *Закон України від 09.01.2007 р «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки»* // Відомості Верховної Ради України, 2007, № 12, ст.102.
31. *Концепція розвитку електронної демократії в Україні: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 797-р* // URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80/page> (дата звернення 01.02.2018)
32. *Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 - 2020 роки: затв. Указом Президента України*

від 26 лютого 2016 р. № 68/2016 // Офіційний вісник України, 2016 р., № 18, ст. 716.

33. *Держава і громадянське суспільство* // Юрій М.Ф. Політологія: Підручник. Київ: Дакор, 2006 // URL: http://www.ebk.net.ua/Book/political_science/uriy_politologiya/part4/906.htm (дата звернення 04.04.2013).

34. *Civil Society, Markets, and Democracy Program* // URL: <https://www.cfr.org/programs/civil-society-markets-and-democracy-program> (дата звернення 17.02.2018) .

35. *Щупленков О. В., Щупленков Н. О.* Проблемы взаимодействия гражданского общества и государства в современной России // *ВВ: Вопросы права и политики*, 2013, № 4, с.1-55. DOI: 10.7256/2305-9699.2013.4.585. URL: http://e-notabene.ru/lr/article_585.html (дата звернення 04.03.2013).

36. *Система органів державного управління та регулювання в сфері підприємницької діяльності: Монографія / За ред.. В.С.Щербини.* К.: НДІ приватного права і підприємництва, 2010.

37. *Цыбулевская О. И., Цыбулевская Е. В.* Государство, гражданское общество, бизнес: проблемы взаимодействия в условиях финансового кризиса // *Политико-правовые проблемы взаимодействия власти и бизнеса в условиях кризиса: Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 15-летию Саратовской областной Думы и 100-летию Саратовского гос. университета им. Н.Г. Чернышевского.* Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 2009 г., с. 348-353.

38. *Вінник О. М.* Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення".– Київ: Атіка, 2003, 252 с..

39. *Конституція України.* Прийнята Верховною Радою 28 червня 1996 р. // *Відомості Верховної Ради України*, 1996, № 30, ст.141.

40. *Digital Agenda for Europe* // URL: <https://www.dccae.gov.ie/en-ie/communications/topics/Digital-Agenda-for-Europe/Pages/default.aspx> (дата звернення 04.03.2018).

41. *Digital Single Market* // URL : <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en> (дата звернення 04.03.2018).

LEGAL ASPECTS OF THE INTERACTION OF CIVIL SOCIETY, DIGITAL ECONOMY AND THE STATE

Vinnyk O. M., Doctor of Legal Sciences, Professor,
Corresponding Member of NALS of Ukraine, Main
Researcher of the of the department of legal support of a
market economy of the Academician F. H. Burchak
Scientific Research Institute of Private Law and
Entrepreneurship of NALS of Ukraine (Kyiv)

Keywords: civil society; information society; information and communication technologies; digital economy; improvement of legal regulation.

The article is devoted to the problems of the interaction of civil society, digital economy and the state in the modern period of the rapid development of digital technologies that create significant opportunities for all participants of the social (including economic) life. However, the abuse of such technologies poses a threat both to civil society, to the economy, to the state, and to ordinary citizens. Therefore, the state's task is to provide legal support to the development of civil society institutions, social entrepreneurship, civilized and publicly-used digital technologies, on the one hand, and, on the other hand, to create barriers for their unfair use. For its part, civil society will contribute to the successful use of this complex task by the social responsibility of entrepreneurship, the participation of its institutes in public-private partnership projects in the field of information and digital provision of the functioning of all spheres of public life, including the sphere of management, which acquires the features of the digital economy.

The Ukrainian acts on the development of the information sphere, civil society and the digital economy are analysed, the directions of interaction between the state and civil society institutions in relation to the above-mentioned tasks are determined on the basis of such analysis.